

Соња Гочанин

sonja.gocanin@gmail.com

Klastr Pjer, *Društvo protiv države: istraživanja iz političke antropologije*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2010, 235 str.

Друштво против државе: истраживања из политичке антропологије, написано 1974. године, најпознатије је дело француског антрополога и етнографа Пјера Кластра. Кластр је током 1960-их година живео међу Гвајаки Индијанцима у Парагвају и Јаномама Индијанцима у венецуеланској Амазонији. Његови увиди у специфичност политичког устројства архаичних друштава у овом делу отворили су простор за преиспитивање самих темеља политичке антропологије и разумевања појма политичког. Ово дело увелико надилази дескриптивни приступ у проучавању културе америчких Индијанаца јер упућује непријатна питања западноевропској етноцентричности померајући фокус од проучавања „примитивних“ друштава ка оштрој самокритици: шта то европска друштва чини „напредним“?

Књигу чине једанаест поглавља у којима је Кластр полазећи од различитих аспеката „друштвености“ индијанских народа саставио мозаик њихове, може се рећи, ингениозне политичке филозофије. Контраинтуитивно, смисао специфичне политичке организације Индијанаца лежи управо у борби против државе, принуде и друштвене неједнакости. „Отпор“ држави одвија се у више равни: на пољу улоге политичке власти (поглавице), сродничких односа, родних улога, религије, језика и обичаја. Сви ти елементи у својој синергији омогућавају постојање егалитаристичког „друштва без државе“ (200)

Проучавање „примитивних“ народа, како сведочи Кластр, никада није било ослобођено идеолошког уписа. У томе лежи немогућност да се разуме друштво без државе и принуде које карактерише Индијанце, осим као нижи стадијум политичког развоја чији је крајњи домет држава модерног Запада. Слика о архаичним друштвима као недовршеним коју су ширили западни истраживачи заправо је огледало њихове етноцентричности и културне затворености. „Људи без вере, без закона, без краља“ (14) је утисак који су изнели први европски истраживачи Бразила о Индијанцима Тупинамба и истовремено илустрација поменутог идеолошког погледа на „другу“ цивилизацију. Карактеристично за етноцентрични приступ је управо негативно одређење политичке организације Дивљака („друштво без“) јер претпоставља немогућност ових друштава да достигну западноевропски модел централизоване државе. То доводи

истраживаче до емпиријски неутемељених тврдњи попут оне о економији оскудице, чиме се реалност друштвено-економског живота племена конструише према идеалу економског система савремене државе не узимајући у обзир његове специфичности. Неопходна је, како Кластр налаже, „коперниканска револуција“ (26), преокрет етноцентричног схватања државе као најнапреднијег облика политичке власти у дубљу анализу самог појма политичке власти која ће открити да држава није једини, па чак ни привилеговани пут „развоја“.

Анализа друштвено-политичке стварности индијанских племена почиње анализом политичке власти као истрајне, али „сасвим импотентне ‘власти’ поглавице без ауторитета, функције која функционише у празно“ (31). Улогу поглавице је кроз три карактеристике представио Р. Лови: миротворац, дарежљив и добар говорник. Кластр додаје још једну димензију поглавичиног статуса: привилегију полигамије. На основу тих карактеристика, он установљава три вредности које, чини се, размењују група и поглавица: материјална добра, жене и речи. Ово су три основна нивоа размене која дефинишу друштво. Поглавица има обавезу дарежљивости у погледу своје имовине, док му, са друге стране, група омогућава право на већи број жена. Реципрочност ове размене је, међутим, само привидна. Реч је о различитим вредностима које не могу функционисати на истом нивоу као компензација. Суштину политичке власти треба, стога, тражити управо у одсуству размене која је иманентна самом друштву. То одсуство размене између поглавице и групе није случајна „грешка“ у политичкој организацији Индијанаца, већ управо слика односа друштва према власти. Власт у индијанском друштву је обезвређена. Она је искључена из размене, па самим тим и из друштва. Она представља повратак природном и принудном, те се култура против власти одлучно бори смештајући је на маргине друштвеног живота. На том месту власт је немоћна, али и „управо онаква каквом је ова друштва желе“ (48).

Дистанцирање власти од групе нарочито је видљива на нивоу треће поменуте вредности – језика. Поглавица је онај чија је улога да говори. Језик је вредност над којом поглавица, као политичка власт, има монопол. Оно што, међутим, „квари“ слику о надмоћи поглавице на плану језика је следећа констатација Пјер Кластра: „Поглавичин говор се не држи да би био слушан“ (168). Поглавица, заправо, говори језиком који није намењен слушању, то је „тежак језик који не очекује одговор“ (51). С обзиром да његов језик не испуњава комуникативну функцију у друштву, овакав статус на симболичком плану саопштава да је поглавица изопштен из друштвеног живота и свакодневне комуникације. Његове речи не само да нису наредбодавне, већ су дужност поглавице према заједници која се труди да их не примећује. Поглавичин говор није говор владара, већ пре усамљеног песника. Удаљавајући се од његовог језика, заједница

се удаљава од поглавице у намери да заштити себе од опасности које носи политичка власт појединца.

Специфична и нешто другачија улога језика видљива је на плану родних улога код Гвајаки Индијанаца. Реч је о разлици у начину певања код жена и мушкараца. Док жене певају колективно и скрушено, мушкарци-ловци певају поносно и индивидуално. Објашњење овог феномена Кластр налази у реалности друштвеног живота која је сасвим супротна начину певања. Гвајаки мушкарци се баве ловом и сакупљањем и само они опскрбљују племе храном. Упркос тој важности за заједницу, Гвајаки ловац не сме да једе свој улов, већ мора да га подели са групом. Такође, с обзиром на неравномеран однос броја жена и мушкараца у групи, велики број мушкараца пристаје на полиандрију како не би био изопштен из заједнице. „Архаично“ друштво присиљава мушкарце-ловце на размену жена и материјалних добара. То чини како би се одбранило од потенцијалне моћи појединца коју би он задобио када не би важио императив размене. Ограничавањем оних који су „најпродуктивнији“ део друштва штити се само друштво од раслојавања, у крајњој инстанци: од државе. Начин певања такође је део „политичког пројекта“ друштва против државе. У песми ловац проналази своје индивидуално, куражно „ја“ потиснуто тим пројектом заједнице. Језик на тај начин постаје чинилац успеха борбе за егалитарно друштво јер се кроз њега појединац „остварује“ и тиме компензује своју потребу да буде „моћна природа“ (123) у реалном друштвеном простору.

Страх од моћног појединца Кластр је уочио и у митовима, религији и обичајима заједнице Индијанаца. Митови откривају да друштво Индијанаца Шилипи користи хумор како би прикрило страх од шамана, персонификације појединца са ванредним моћима.

„Мит, на нивоу језика, омогућава потцењивање онога што се у стварности не сме потцењивати и, откривајући у смењу еквивалент смрти, подучава нас да код Индијанаца исмевање убија“ (160).

Ово је још једна катарзична функција језика која омогућава одржање „примитивног“ политичког система пружајући психолошку замену за страх. Заједница Индијанаца почива на том страху, али истовремено проналази начин да се он психолошки превазиђе, а да друштво као такво остане нетакнуто.

Страхом од система заснованог на принуди Кластр објашњава и појаву шамана који су у XV и XVI веку проповедали о Земљи без Зла у коју јужноамерички Индијанци треба да се запуте. Те бесмислене миграције које су ови пророци предводили заправо су покушај бекства од новог света који предводе моћне поглавице чији је ауторитет растао. То је бекство од симболичног Једног који је извор свих зала и који је истовремено метафора за пропадљиву, унификовану творевину – државу.

Индијанци су осећали тај нови поредак као претњу својој аутентичности. Тражећи своју земљу богова, Индијанци су заправо трагали за местом где ће друштво однети коначну победу над државом.

На плану обичаја, индијанска друштва спроводе дисциплиновање појединаца за егалитарност. Обреди мучења, који су заправо обреди иницијације, поручују младом Индијанцу или Индијанки: „Ти не вредиш ништа мање од другог, ти не вредиш ништа више од другог“ (198). Мучењем тела појединца друштво уписује свој знак, обележје „ти си један од нас“ чиме га, на нивоу симболичког, подсећа да неће толерисати иступања из заједнице једнаких.

Наравно, индијанско друштво без државе производ је и неких „системских“ случајности, као и историјских околности. Кластер напомиње да је демографски фактор значајан чинилац у одржању оваквог система и да „модел примитивног друштва може постојати само у малобројним популацијама“ (227). Други чинилац је спој билатералног система сродништва и унилокалног пребивалишта који је онемогућио стварање фамилија, а самим тим, и даљу интеграцију друштва.

Значај ових истраживања Пјера Кластра је огроман, не само зато што проширује перцепцију „другачијег“, већ зато што уздрмава саме темеље разумевања политичког. Кластер с правом поставља питање: „Да ли је политичка антропологија икако могућа“? (19) Етноцентричност европских научника и њихов покушај да све политичке системе сместе дуж једног континуума је само део проблема. Само постојање егалитарног друштва без државе као специфичног политичког модела доводи у питање схватање политичке власти као принуде. Тамо где западни истраживачи виде „родно место“ политичког, не налазе га у индијанским друштвима јер је њихово политичко заправо западноевропски модел власти изврнут на поставу. Политичко је свуда, сем тамо где су га очекивали. Разлог томе је што су друштва „Дивљака“ ангажовала све своје ресурсе у борби против потенцијално опасног друштвеног раслојавања, повлашћених и моћних појединаца. Тај комплексни политички пројекат зато мора обухватати и симболичке системе (митове, језик), друштвени живот и обичаје како би био ефикасан. Међутим, то отвара питање почетка политичког. Дело Пјер Кластра тежи да пронађе то раскршће, место на коме су се архаична и „напредна“ друштва раздвојила и створила готово опозитне политичке моделе. Тражење тог места болно је за западноевропску политичку мисао јер проблематизује њено првобитно уверење о неминовности историјског пута који је изабрала.